

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עוד על שם-הפעולה העברי

(מילואים לרשימתי שב"לשוננו לעם" קעו—קעז)

בספרו של מר זאב איגרת "ביעור קוצים מכרם לשוננו", כרך ב' ג, ברשימה "תשובה למשיג" (עמ' 84—90), חוזר המחבר ועוסק בשאלת השימוש במלה עכשיו ובדרך גזירתם של שמות-פעולה מפעלים. על שני העניינים האלה רצוני להעיר הערות אחדות, כדי להעמיד דברים על דיוקם.

א. כפי שכבר כתבתי ב"על המשמר" מיום 27 במאי 1966, עכשיו אינה מלה ארמית, ואף כי יש דעות שונות על מוצאה ועל דרך התהוותה, הרי אליבא דכולי עלמא מלה עברית היא, והיא נקרית בטקסטים עבריים טהורים. אף המעדיף עתה אינו זכאי לנמק את העדפתו בנימוק מופרך.

ב. אשר לשם-הפעולה הבאתי ברשימתי הקודמת דוגמאות רבות של שמות-פעולה, אשר נגזרו שלא מאותו הבניין, שהם משמשים בו. בא מר איגרת בכרך ב' של ספרנו (עמ' 84—90) ואומר, כי בעצם נתכוון רק לפסול את השימוש בצורה מיסוק זיתים, ועם שהוא מודה, שיש חריגים רבים, אין לבנות, לדעתו, את שם-הפעולה על פיהם.

לכך עליי להעיר: אמנם אין לערער על כך, שזכאי המחבר לפסול את הצורה מיסוק (ורבים ודאי יסכימו לדעתו), אך נימוקיו וטענותיו הכוללנים אינם עומדים בפני הביקורת.

1. הוצאת ארגון יוצאי סקוריאן, תל-אביב תשכ"ח.

המחבר שואל, מניין לו, לבן-אשר, כי מן הפועל אסף בבנין קל בא שם-הפעולה מבנין פיעל — איסוף. התשובה לשאלה זו פשוטה וברורה היא. אנו עוסקים כאן בדיון סינכרוני של הלשון, כלומר במצב הקיים בעברית של ימינו, ולא בבדיקת ההתפתחות ההיסטורית בתקופות שונות. מן הראוי, שניזהר מלערבב דיונים היסטוריים, כשאנו עוסקים בתיאור מצב הלשון כיום. ולגבי המצב של ימינו יש לנו דרך ברורה מאוד לבדיקת מוצאו של שם-הפעולה: אנו ממירים את שם-הפעולה בפועל נטוי; והפועל הנטוי הזה הוא אבן הבוחר לקביעת הבנין, ששם-הפעולה גזור ממנו. אנו אומרים, למשל: איסוף בולים הוא תחביב נפוץ. משפט זה ניתן להמיר ולומר: לאסף בולים הוא תחביב נפוץ.

וכן: התחנה לאיסוף חיילים

היא — התחנה, שבה אוספים חיילים.

איש אינו אומר ואינו כותב: לאסף בולים, איספתי בולים (או חיילים) וכיו"ב. זוהי הראיה, כי בעברית של ימינו משמשת הצורה איסוף כשם-פעולה של הפועל בבנין הקל. גם אין איש אומר „אסיפת בולים“ או כדו'. ואין זה מענייננו, שהשורש אסף מצוי במקורותינו גם בבנין פיעל. הקובע לגבי ענייננו הוא השימוש של ימינו! יש גם אספה (בצירי), אך מלה זו נודעת לה משמעות אחרת בימינו, ואף אסיפה (בחירק), אשר שימשה עוד בלשון חז"ל כשם-פעולה מן אסף (ולאחר מכן במשמע „גויעה, מיתה“, וכך רווחה בספרות ספרד), איננה משמשת עוד בימינו כשם-פעולה של פועל זה בבנין הקל.

אביא כאן דוגמאות נוספות, שישבו על שאר שאלותיו

של מר איגרת :

על איסור הרחצה בברכה	הודיעו לי
שאסרו את הרחצה בברכה.	" "
מגידול התקציב	אנו מודאגים
שהתקציב גדל.	" מכך,
מכיבוש צ'כוסלובקיה בידי ברה"מ	הודעו לנו
שברה"מ כבשה את צ'כוסלובקיה.	" מכך,
השימוש	יש לנער את הבקבוק לפני
שתשתמש בו.	" " " " "
את אנחת הילד —	שמענו
שהילד באנח.	" "
את ברכת האב	שמעתי
שהאב בירך.	" "

כל אלה שימושים רגילים ומקובלים בלשוננו, ויש בהם כדי להוכיח בעליל את הקשר בין הפועל הנטוי לשם־הפעולה. אין איש אומר כיום איסור, אלא משתמשים בפועל זה בבניין קל בלבד².

ושוב: לגבי השורש אנח אין זה לא מעלה ולא מוריד, אם אישם במקורותינו מצוי גם אנח בבניין קל. לענייננו קובעת העובדה, כי בימינו משתמשים בפועל זה בבניין נפעל — ושם־הפעולה שלו הוא אנחה (אבן שושן מביא במהדורה

2. אשר לצורה „אסרו יחודו“ בישעיה כב, ג — הרי לדעת כל

המדקדים המדעיים יש לראות בתיבה זו פאסיב פנימי של בניין קל, ולא בניין המקביל לפיעל, ואכמ"ל.

החדשה גם היא נחות, ללא מראה־מקום מדויק, כמלה מחודשת; אך נראה לי, כי אין הצורה הזאת רווחת כלל, ומכל מקום לא דחקה את אנחה). והוא הדין בשאר שמות הפעולה, שהוספתי לעיל.

רשימת הפעלים, אשר ערכתי במאמרי ב"לשוננו לעם", כוללת בין השאר גם הדוגמאות חתך — חיתוך, נשא (אישה) — נישואין, עסק — עיסוק, שלא תמיד נגזר שם־הפעולה מאותו הבניין, שהפועל משמש בו.

מסקנתנו היא אפוא: יש חריגים רבים לכלל, אשר ביקש מר איגרת לקבוע. והחריגים כה רבים, שאין לתבוע באורח כוללני להימנע מגזירת שמות־פעולה כאלה. הלשון למעשה לא קיבלה את הכלל הזה.

מ"מ

שירת אוגרית במהדורה עברית

משהתחילו כתבי אוגרית להתגלות לפני כארבעים שנה, נתעשר מדע המקרא ומדע לשונות שם עושר רב בשל שפע ההקבלות הספרותיות והססגוניות שבין מליצת המקרא לבין מליצת השירה האוגריתית ובשל החומר החשוב מבחינת אוצר המלים ומבחינת הצורה הדקדוקית של לשון שמית שלא נודעה עד כה. חכמים רבים, עבריים ולועזיים, העשירו את המחקר הרבה בתחומים אלה. סתומות רבות בלשון המקרא התחילו להתפרש פירוש חדש, וחדות דקדוקיות התחילו אף הן לזכות בפתרונים חדשים.